

Folkkräft

ACC. N:R M. 11948: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fiskelägets mark var på många ställen s.k. byplan där samtliga inom byn hade sina sjöbodar. Detta i huvudsak på ostsidan av denna del av Öland. Några direkta yrkesfiskare fanns ej utan det var jordbruksbefolkningen som till största delen utförde husbehovsfiske; endast ett mindre antal diversearbetare fiskade, i detta fall de som bodde nära stranden och ägde ofta ej sjöbodar. Sjöbodarna på denna sida var så gott som alla utav trä. På västsidan var marken delvis bysamfäll men oftast s.k. kronplanar "vid utmarksdelningen på öland till allmänt behov avsatta områden" på vilka folket slog sig ner och fick en knapphändig försörjning meddelst fiske samt brytning av kalksten" gå i berget i det längs stranden belägna kalkstensbrotten. Dessa levde fattigt ända till armod.

När ett ungt par ämnade sätta bo inköptes i de flesta fall en gammal stuga "i enstaka fall byggdes av kalksten" sedan ordnades ett "köråke" d.v.s. några lantbrukare i trakten bads att viss dag komma med skjutsar för att gratis köra vanligast var sitt lass av den då nerplockade stugan till en utsedd plats å den förut omtalade kronplanen. Ingen frågades till var och en bestämde själv. Där uppfördes stugan åter, oftast med egen hjälp i sitt förutvarande skick. Att stugan blev dragig o kall är lätt att förstå då det merendels var mer eller mindre fallfärdiga stugor som de hade råd att anskaffa.

Mot ersättning av dagsverken kunde sedan sten till stenmur som hägnad kring stugan anskaffas och inhägnades då en täppa "horva" kring stugan vars storlek ofta bestämdes av hur många dagsverken man hade råd att offra för detta ändamål och kunde horvorna variera mellan $\frac{1}{2}$ - 1 eller 2 tunnland eller mera. När bebyggelsen ökat i viss mån krävde kommunen arrende för varje horva på 5-10-12-14 kr. och mera årligen en avgift som ofta fick avskrivas av ekonomiska skäl för att så småningom helt slopas utom för större områden för vilket arrende betalades tills på 1930 talet då samtliga dessa på kronplanen inhägnade områden fick inlösas. I början av 1800 talet kom en person, smålänning till börden till Djupviks kronplan i Töra socken vid Kalmarsund och igångsatte ett gigantiskt arbete med att inhägna ett område av ca. 10-12 har med en stenmur av ca. en meters bredd i botten, ca. 180 cm hög något konisk men med lodrätt yttersida, linjerak och med stenar upp till flera 100 kilos vikt i murens högre partier, "Ett minnesmärke". Även här fordrade kommunen arrende som sedermera efter dåtida rättsprinciper togs ut genom utmätning av en ox eller ett annat djur då, då ekonomin ej räckte till arrendet. Området övergick sedan i andra händer tills även det inlöstes av senaste arrendatorn. Detta arrende belöpte sig på 50-60-75 kronor. För sjöbodarna betalades inget arrende. Dessa voro nästan alltid av sten.

Bönderna hade här även sjöbodar ofta flera om varje, likaså fiskebåtar och fiske bedrevs oftast till husbehov men även till avsalu, i det senare fallet var ålfisket det dominerande. Då övernattades ofta i sjöbodarna. När stormen låg mot stranden gick ålen till då skulle ryssjorna, hommorna, stå ute så länge som möjligt. Dessa voro förankrade så att de medelst ett utankrat block med dubbelpart kunde dragas ut och upp på stranden dels för att torkas dels för att bärgas i land vid storm. När det stormade skulle ryssjorna vaktas att de kunde stå ute så länge som möjligt varför man låg eller satt i sjöboden för att gå ut och passa då och då om vädret blev för hårt och då hjälpas åt att bärja upp. Dessa vaktnätter i storm kallades "gå homkul". I varje sjöbod fanns en spis i vilken då eldades hela natten samt stabila (fristående) träbritsar där 2 man hade rum att ligga, dessa kallades bodpall.

Så hade bönderna även större båtar dessa lastade ca. 1-2 ton öppna och goda segelbåtar. Dessa användes att forsla hem ved från Smålandssidan och att fara med spannmål för att få malat på samma sidas vattenkvarnar vid Emåns lopp. Det fanns ej så mycket kvarnar på Öland på den tiden. Mönsterås marknad var för Ölänningen på den tiden nära nog lika aktuell som Värnamo marknad på sitt område. Då ville alla över dit för att handla möbler, spinnrockar, träskor, kläder, tjära m.m. män och kvinnor även då an-

vändes dessa större båtar. Då blev det kappseglingar, kullseglingar och äventyr i dåtida Ölänningsars stil. Dessa båtar kallades även för eka eller på folkspråket, öka, även med hembyns namn före t.ex. Vässby-öka eller ägarens namn såsom Johan-Lars öka. Ö eller holme fanns i någon större bemärkelse. Sjöboden hade även en annan funktion. Slipning av kalkstensplattor meddelst skurkvarn "skurstock" brukades ganska allmänt av bönderna och var Djupvik en plats där detta förekom för utskeppningsmöjligheternas skull och även för bergsbrottens närhet. Man körde dit på morron med de dragare som användes oxar eller hästar eller bådadera och med mat för dagen. Sjöboden användes då som hem. Där lagades maten, koktes och stektes och åts bland allsköns inventarier, ryssjor, nät, ved, tjärtunnor m.m. Event. småbarn fick sin plats i bodpallen där det alltid fanns någon skinnfäll eller rya. Inom de inhägnade horvorna adlades potatis och råg det enda som lönade sig att odla på grund av jordens beskaffenhet. Rågskörden kördes sedan till någon lantbrukare för tröskning där avtal om detta förut träffats. Detta blev nästan som ett festligt evenemang. Det bakades och lagades vad huset förmådde som sedan bullades upp under måltidsrasterna tröskningsdagen. Oftast var det flera som fick sin skörd tröskad samma dag varvid man bytte hjälp med varandra likaså även en viss tävlan i kosthållet. Det förekom ej att bönder flyttade till fiskeläget och hade sin

ACC. N:R M. 11948:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gård kvar men däremot att bönder som kom på obestånd flyttade från sin gård till fiskeläget o bergsbrottet. Kreatur fanns endast i något fåtal fall då någon skaffade sig en ko. En del hade några får, de inhägnade kronplanerna blev då betesmark. För vinterfodret användes halmen som bärgats och hö kunde åstadkommas i mindre partier att slå gräset på dikes renar o.d. hos bönderna. Några skaffade sig en häst och anordnade en skurskvarn för att själva slipa den uppbrutna kalkstenen. Hustru och barn skötte skurkvarnen "skurade" medan mannen "gick i berget". En hushållsgris var nästan obligatorisk i de flesta hushåll. För djuren byggdes alltid ett litet fähus av kalksten.